

դուրէ, որպէս զի բարոյական զօրութիւն և արիութիւն ունենայ, որ շատ բարձր և վեր է նիւթականէն. բայց այս զօրութիւնը որո՞ւ միջոցաւ պիտի կարողանայ ձեռք ձգել. միթէ իւր խեղճ և իրեն պէս անգէտ ողորմելի քահանայից կամ վարդապետաց միջոցաւ, որք ժողովրդեան պէս արդէն նոյն բարբարոսաց ահիւն ու երկիւղով պաշարուած թերեւս աւելի պատճառ կը լինին ժողովրդեան և ևս թմբորութեան և անշարժութեան թիւր և սխալ քարոզկարդալով, համբերութեան համոզելով զնոսա, թէ այդ կեղեքմանց և զրկանաց դէմ լռելն մեծ և Աստուածահաճոյ առաքինութիւն է եւ թէ թշնամւոյն դէմ դնողը հակառակած կը լինի Քրիստոսի այն վարդապետութեան, որով կը պատուիրէ թշնամւոյն ամեն ուզածը կատարել և ամեն բան ձին համբերել. ա՛ռ քեզ այլանդակ Աստուածաբանութիւն, որ զհոգի և զմարմին միանգամայն կը մահացունէ, և այս կը յուսացուի արդարեւ այն քահանայներէն՝ որոց շատերն պարզ ընթերցումն անգամ չեն կարող շիտակ կարդալ, ուր մնաց որ Ս. Գրոց միտքն ու հոգին իմանան և ըմբռնեն և ժողովրդեան ուղղութեամբ ուսուցանեն :

Ուրեմն թէ ի՞նչ միջոցաւ կարելի է կրթել և լուսաւորել մեր հայաստանաբնակ այն ողորմելի և կարեկցութե արժանի եղբայրները, ուրիշ անգամի թողով առ այժմ կը վերջացունենք մեր յօդուածը :

Գ. Ս. Շահանջեան :

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

(Շարունակութիւն, տես թիւ 8.)

Երեք Տէրութեանց դեսպաններուն մեկնիլն :

Արդէն յառաջագոյն ասացինք, թէ յիշեալ երեք Տէրութիւնք լաւ իմացան՝ որ Յունաց չամար առաջարկուած խնդիրը չ'պիտի ընդունուի : Երեք դեսպանք 'ի միասին յայտնապէս 'ի պաշտօնէ ծանուցողրէր խրկեցին թէ՛ 'ի Կ. Պօլսոյ իրենց երկիրը պիտի մեկնին. որուն վերայ Բ. Դուռը դարձեալ ժողով կազմելով իւրաքանչիւրին հետ բանակցութեան մտաւ, և հետեւեալ խոստումներն բրաւ. « Երբ Յայնք հնազանդութիւն յանձն առնուն, Տէրութեան կողմէն նոցա ապրտամբութեան վրայօք երբէք բան մի չ'պիտի խօսուի, և ըստ առաջնոյն Կայսերական ներողութեան և խնամոյց արժանի պիտի լինին, և ապտամբութեան օրէն 'ի վեր իրենց վերայ ծանրացած գլխահարկը եւ Տէրութեան տուրքը բոլորովին պիտի շնորհուին. եւ հնազանդութեան օրէն սկսեալ ամբողջ տարի մի բոլոր պէտք եղած տուրքերէն ազատ պիտի թողուին, և ևնքեանք Կայսերական ամեն տեսակ գթութեանց եւ շնորհաց արժանի պիտի լինին » : Բայց նոքա ոչ երբէք յօժարեցան յանձն առնուլ, այլ իրենց առաջին առաջարկութեանց վերայ հաստատուն մնացին, և վերջապէս երեքն ալ միասին 'ի Կ. Պօլսէն մեկնեցան և իրենց երկիրները գնացին, և յետոյ, նոցա հպատակաց շատերն ալ անտի հալածեցան :

Ռուսիոյ դաշնադրութեան չունելը .
 եւ կայսերական բանակին ելքը :

Արդէն յայտնի իմացուած էր՝ որ
 երեք Տէրութեանց առաջարկութիւնը
 չընդունելուն պատճառաւ, նենգութեամբ
 թշնամութիւն և պատերազմ պիտի
 հրատարակուի Ռուսաց մեկնին զայս
 աւելի հաստատեց : Ուստի Օսմանեան
 Պետութիւնը մինչդեռ ձեռնարկած
 էր արթնութեամբ եւ զգուշութեամբ
 պէտք եղած ամբողջութիւնները
 փութոյ պնդութեամբ յառաջ տանել,
 ահա նոյն տարւոյ լէվլալ ամսոյ 23
 ին Սիլիստրէի կուսակալ Ահմետ փաշան
 գրով կը ծանուցանէ թէ Ռուսաց
 զօրքը համարձակեցաւ կայսերական
 սահմանագլուխ Փրութ գետը անցնիլ
 և Պուղտանի երկիրը արշաւել :
 Ռուսիոյ այս ընթացքը ի ներկայ
 տիւրքական և օգնութեամբ Բարձր
 լիւն անմիջապէս անոնց վերայ երթալու
 և վրէժխնդիր լինելու նպատակաւ,
 Պրութայի նահանգին կուսակալ
 Հիւսէին փաշան Կայսերական բանակին
 սպարապետ որոշուեցաւ, և Դաւուդ
 կողմերը երթալու համար, բազմութեամբ
 զօրաց լէվալ ամսոյ 5 ին երկուշաբթի
 օրը Տալլաւ փաշայի դաշտէն մեկնեցաւ
 և իւր պաշտօնատեղին գնաց : Մանսուր
 կոչեցեալ զօրաց ըսպարապետ Խուրշիտ
 փաշայի գանձապետ Միրթիւն Խալիլ
 Ռիֆաթ փաշային վէզիրութեան
 աստիճան շնորհեցաւ, և յիշեալ
 զօրաց սպարապետի փոխանորդի տիտղոսով,
 զինարանի վերատեսուց Սայիպ
 էֆէնտիին նշանօրհան աստիճան
 տրուելով կայսերական բանակին
 վերատեսուց հրատարակուեցաւ, և
 Մանսուր Մուհամմէտ կոչեցեալ
 հետեւակ և ձիաւոր զօրաց բազմութեամբ
 յիշեալ ամսոյ իննը բորգ օրը

նոյն դաշտէն մեկնեցան Հիւսէին փաշային
 երթալ միանալու համար :

Ռուսաց Դանուբ գետը անցնիլն :

Այս ամենէն յետոյ դարձեալ Սիլիստրէի
 կուսակալը հետեւեալ տրուած լուրը Բ.
 Դրան կը հաղորդէ, «Ռուսք կայսերական
 սահմանը անցան և Խարայիլ բերդը
 պաշարեցին, և լէվալ ամսոյ քսան
 երեքին ի գիշերի Խաֆայի բերդին
 վարի կողմէն Դանուբի կողմն անցան,
 և նոյն տեղ դուռնուած Խալա զօրքն
 չըկարենալով թըշնամելոյն դէմ
 դիմագրաւ լինիլ, ամօթապարտ
 ի փախուստ գլմեց, և այս պատճառաւ
 Ռուսք յիշեալ բերդը գրաւեցին » :
 Այս դէպքը, որովհետեւ բերդապահ
 Փաշային եւ ուրիշ զօրապետաց
 անմիաբանութենէ յառաջ եկած էր,
 Փաշան և զօրապետները, ըստ
 տրամադրութեան կայսերական
 հրովարտակին, ի խրատ և ի զգուշութիւն
 այլոց ի սուր մատնեցան : Եւ զի
 նուիրական պարտաւորութիւն էր
 թշնամելոյն դէմ կարեւոր պատրաստութեանց
 միտ դնել եւ զայն առհարկի անօրինել,
 վասն որոյ Ձերթի կառավարիչ
 Էսաա փաշան բազմութեամբ
 զօրաց կայսերական բանակը խրկուեցաւ,
 և ծովապետ Մէհմէտ փաշան
 նաւատորմիդ Պէյի քերէթով
 պէտք եղած զօրքերով Վառնայի
 կողմերը գնաց : Սոյն միջոցիս արժանաւոր
 անձանց ոմանց Միրթիւն Ռիֆաթ
 աստիճան տրուելով կայսերական
 բանակը և ուրիշ հարկաւոր տեղեր
 խրկուեցան, բանակին, և այլ տեղեաց
 ըստ յարմարութեան իջեւանի վերա-
 կացուններ որոշուեցան :

Ռուսաց Խարայիլ բերդը գրաւելն :

Կայսերական բանակին Սպարապետն
 գրով կը ծանուցանէ, թէ Ռուսք

համարձակութիւն գտան Իսլայիլի բերդը կարի ի նեղ արկանել, և բնակիչք չը կարենալով երկար տոկալ, անձնատուր եղան, և լիկիձձէ ամսոյ վեցերորդ օրը բերդը յանձնեցին: Իսլայիլի բերդի նման ամուր և հաստատուն և ամենայն կարեւոր կազմածովք կատարելապէս կարգաւորեալ եւ յարդարեալ բերդ մի, այս եղանակաւ յանձնուելուն համար, Թագաւորը առ զայրոյթ սրտին, հրաման ըրաւ որ նոյն պահուն վէղիր Սիւլէյման փաշան, և այլք, որք այս միասակար գործոյն առիթ եղած են ի սուր մատնուին: Բայց վերջէն առնուած տեղեկութեանց վերայ, որպէս թէ Ռուսք խրամները քակեր և աւերեր են, եւ այնուհետեւ անհնարին եղած է անդ անշարժ կենալ և բերդը պահպանել, ուստի յամայնից բռնադատեալ անձնատուր եղած են: Սիւլէյման փաշայի մահը ներուեցաւ, և գործը բարւոք ստուգելու համար որոշուեցաւ զայն ի Կ. Պօլիս կոչել, զկնի գալստեան մերկացուցին և զրկեցին զայն յաստիճանէ Վէղիրութեան, և ի Միքիլի կղզին յաքսոր դատապարտեցին, և որովհետեւ այս ձախորդութեանց վերայ խիստ կարեւոր էր կայսերական բանակը օր քան զօր ստուարացնել և ամրացնել, ուստի Սէրի Մահմուտ փաշայ, որ Պրուսայ նստիլ որոշուած էր, Սիլիստրէի և Վիտինի կողմերը, Էսմէր փաշայ՝ բանակը, Գարամանի կուսակալ Էմին փաշայ Կայսերական բանակին յառաջապահ զօրաց վերայ, և Տէրվիշ փաշան, որ Յիլիպէ նստիլ որոշուած էր, Պայֆան լեռանց պահպանութեան խրկուեցան:

Առումն Մաջլան եւ Քեսովէնան բերդից:

Ռուսք բազմութեամբ զօրաց Մա

ջլան եւ Քեսովէնան բերդերուն վերայ յարձակեցան, իսկ պահապան զօրքը թէ եւ դիմադրաւ զանոնք վանելու մեծամեծ ջանքեր ըրաւ, սակայն բնակիչք չը համբերելով՝ բերդը յանձնեցին և մեծաց անիծից արժանի եղան:

Այլ եւ այլ յաղթութիւններ:

Օգնութեամբ Բարձրելոյն Աստուծոյ՝ յաղթութեան և վրիժառութեան փառքը յայտնապէս սկսաւ Օսմանեան կողմը երեւիլ: Ալիշ փաշայ՝ որոյ Միրառնո-լիան աստիճան շնորհուած էր, իւր հրամանին ներքեւ գտնուած հետեւակ և հեծեալ յաղթական զօրքերով Գոլլիձէ կոչուած տեղը հասնելուն պէս, Ռուսաց զօրքը բազմութեամբ միահաղոյն գրոհ սուեալ յարձակեցան նորա վերայ, զայն տեսնելով Իսլամ զօրաց քաջապէս զինեալ դիմագրաւ եղան անոնց, եւ պատերազմը շարունակ հինգ ժամ տեւեց: Եղթութեան և ուրախութեան փառքը Օսմանեանք ժառանգեցին, եւ Ռուսաց զօրքերէն հազար հինգ հարիւրի չափ ի սուր սուսերի մաշեցան, եւ մնացեալները ցիր ու ցան փախուտական եղան, և այս արիւնահեղ պատերազմի ժամանակ Իսլամ զօրքերէն մի միայն վեց — եօթը անձինք ինկան: Նմանապէս սոյն միջոցին յանդիման Վիտինի Գալաֆաթ կոչուած տեղը անթիւ զօրքեր եկած լինելով, այն կողմերը գտնուած Իսլամ զօրքը արիութեամբ և վրէժխնդրի հոգւով թշնամոյն վերայ յարձակեցան եւ յաղթութեան դրոշմ կանգնեցին: Եւ ի վերջոյ Եասար լիֆի և Սիլիստրէէն ինն ժամ հեռաւորութեամբ Գոլլան կոչուած տեղերը եղած պատերազմներուն, զարձեալ յաղթութեան փառքը Օսմանեանց կողմը փայլեցաւ, իսկ Ռուսաց զօրքը

խորտակուելով մնացեալները փախըս-
տական եղան : Սոյն ժամանակին ըստ
գրութեան զօրապետաց Վառնայի կող-
մին եւս , յաղթութեան անունը Օս-
մանեանց կողմ լինելն հռչակուեցաւ :
(Շարունակելի) :

ՁԱՅՆԱԳՐԵԱԼ

ՇԱՐԱԿԱՆ

ՀՈԳԵՒՈՐ ԵՐԳՈՑ

Արք. և Ողբաբան Առաքելական Եկե-
ղեցոյ Հայաստանեայց , յօրինեալ ՚ի Սրբոյ
Թարգմանչոյն Ջերոյ և ՚ի Սրբոյ Հայրապետաց
և ՚ի վարդապետաց :

Ի ՎԱԶԱՐՇԱՊԱՏ

Ի Տպարանի Ս. Կաթողիկէ Էջմիածնի
1875—ՌԵԻՆ.

ՇԱՐԱԿԱՆ՝ Հայաստանեայց Եկե-
ղեցոյ հոգեւորապէս երգոյ միակ նը-
ւագարանն , Սրբասուն Հայրապետաց
և վարդապետաց Աստուածային սիրոյ
և կրօնասէր զբացմանց միակ պահա-
րան և յիշատակարանն լինելով , որչափ
որ իբրեւ նուիրական Մատեան նկա-
տուած և ընդունուած է մեր Ազգին
մէջ , այսու ամենայնիւ իւր եղանա-
կաց և բարեպաշտական եռանդ և ա-
ւելն ազգող ներգաշնակութեան մէջ
բազմադիմի տարբերութիւններ եւ
խառնուրդ , թերեւս յակամայից , տե-
ղի ունեցած են , կ'ունենան հետզհետէ
և կարելի է ցաւօք սրտի ասել , որ յետ
ժամանակաց իսպառսպուռ փոփոխու-
թիւն և նախկին սրտագրաւ և հոգե-
ղուարձ եղանակաց կորուստ մի սլորի
տեսնուէր :

Սակայն անպատու մ' ինգութեամբ
տեսանք , որ Ս. Էջմիածնի Մայր-Ա-
թուն , Աստուածարեալ Հովուապետի
Ջանիւք , փութացած է այս ցաւալի
փախճանին առաջն առնուլ , ամբողջ
Շարականն ձայնագրութեամբ տպա-
գրել տալով , որոյ մի օրինակն ևս Ս. Ա-
թոռոյս նուիրուած լինելով տեսանք :

Թէեւ՝ Սոյն Շարակնոցը , որ 1090
երեսէ կը բաղկանայ , մեծ գործ մի լի-
նելով , իւր եղանակաց գրութիւնն
քննադատելու համար երկար ժամա-
նակի կարօտ էր , և չեմք կարող ասել
որ ըստ ամենայնի նախնական եղանա-
կաց ճշգրութիւնն ունի . տակայն լոկ
աշխատութեան ծանրութիւնն , դժ-
ուարութիւնը և նպատակը միայն նը-
կատելով կը խոստովանեմք , որ մե-
ծամեծ գովեստից և փառաց արժանի
է . վասն զի , ինչպէս կը տեսնուի իւր
Յառաջբանէն , այսու աշխատութիւն
Վեհափառ Հայրապետի նպատակն ե-
ղած է նախնեաց եղանակներն , եթէ
ոչ սկզբնական ճշգրութեամբ , գէթ
այժմեան վիճակով պահպանել եւ ա-
պագայ խառնուրդներէ և աղճատում-
ներէ զերծ կացուցանել և ամեն Հայ-
աբնակ դաւառաց և Հայ-Եկեղեցեաց
մէջ , որչափ հնար իցէ եղանակի միու-
թիւն և նոյնութիւն պահել : Ուստի
քաղցր է մեզ խոստովանիլ , որ այսու
մեծ աշխատութեամբ Համազգային
Մայր-Աթոռն , Շարականի հոգեբուղի
նուագներն երգող և երկասիրող բո-
նաջան Հայրապետաց երախտագիտա-
կան պարտք մի , Հայաստանեայց Եկե-
ղեցոյ փառաւոր և գովելի ծառայու-
թիւն մի մատուցած և թէ՛ իւր եւ
թէ՛ Բարեխնամ Վեհապետի անուան
յաւիտենական յիշատակ եւ անմահ
արձան կանգնած է :

Իցիւ թէ յաջողէր Նորին Վեհա-
փառութեան նպատակը , որով բոլոր